

COLOUR SYMBOLISM IN GEORGIAN TRADITIONAL COSTUME

ფერების სიმბოლიზმი ქართულ ტრადიციულ კოსტიუმში

Gulnara Kvantidze

Doctor History

Senior Curator of The Georgian National Museum

ORCID:0000-0002-5582-0693

3, A. Purtseladze Street, 0105

Tel:+(99532) 299 80 22

Fax:+(99532)298 21 33

E-mail: kancelaria@museum.gegulikokvantidze@yahoo.com[995577570347](tel:995577570347)**Abstract**

The present work is the first attempt at researching the colors symbolism in Georgian traditional costume.

The aim of the research is to include accurate information about the dominant colors of Georgian clothes in the paper, because in the last decade, the public`s interest in Georgian clothes has led to the unification of terms, gross inaccuracies in shapes, dominant colors, adornments, etc.

The researched material are kept at national, regional, and private museums in Georgia and belongs to the 18th-20th centuries.

In order to establish the dominant colors of Georgian attire, elements of clothing will be examined separately according to the colors and regional affiliation. The difference in colors used in the region will be grouped and defined, whereas their summation will finally represent the palette of colors having high priority for general Georgian clothing.

The work will help scientists, teachers, clothing designers passianite about the field of Georgian clothing.

Keywords: Georgian, costume, colour, chokha, akhalukhi, kabalakhy, attire

გულნარა კვანტიძე

ისტორიის დოქტორი

საქართველოს ეროვნული მუზეუმის

უფროსი კურატორი

ORCID:0000-0002-5582-0693

ფურცელაძის ქ. N3 0105

Tel:+(99532) 299 80 22

Fax:+(99532)298 21 33

E-mail: kancelaria@museum.ge

gulikokvantidze@yahoo.com

აბსტრაქტი

წარმოდგენილი ნაშრომი პირველი ცდაა ქართული ტრადიციული კოსტიუმის ფერთა სიმბოლიზმის კვლევისა.

კვლევის მიზანია ნაშრომში შევიდეს ზუსტი ინფორმაცია ქართული სამოსის დომინანტ ფერთა შესახებ, რადგან ბოლო ათწლეულში, საზოგადოების მხრიდან ქართული სამოსის დაინტერესებას მოჰყვა ტერმინთა უნიფიკაცია, უხეში უზუსტობები ფორმებში, დომინანტ ფერებში, შემკულობაში და სხვ.

შესწავლილი ნივთიერი მასალა დაცულია საქართველოს ეროვნულ, რეგიონულ და კერძო მუზეუმებში და განეკუთვნება XVIII-XX საუკუნეებს.

ქართული კოსტიუმის დომინანტი ფერების დასადგენად ცალ-ცალკე განიხილება სამოსის ელემენტები ფერებისა და რეგიონული კუთვნილების მიხედვით, ჯგუფდება და განისაზღვრება რეგიონში მოხმარებულ ფერთა მეტნაკლებობა, ხოლო მათი დაჯამება საბოლოოდ წარმოადგენს ზოგადქართული სამოსის პრიორიტეტულ ფერთა პალიტრას.

ნაშრომი დაეხმარება ქართული სამოსის სფეროში მოღვაწე მეცნიერებს, მასწავლებლებსა და სამოსის კონსტრუქტორებს.

საკვანძო სიტყვები: ქართული ეროვნული კოსტიუმი, ფერი, ჩოხა, ახალუხი, ყაბალახი, სამოსი

Introduction

The manner and culture of wearing clothes is at first glance a daily habit, at the same time it is a living organism that is born, grows, improves and settles into everyday life (Harms, E. 1938).

The constant search for sophisticated shapes and colors of clothing suggests to some extent that clothing for the body is much more than just a daily cover and thermal insulator. It is very important for a person what kind of clothes he/she wears and how gracefully he/she wears them. Clothing is a body adornment for a person, as well as jewelry, swearing, etc. (Bliss, S. 1976).

The shape of the garment depends to some extent on the ethnic and religious affiliation of the sexes, it is an expression of a person's physical nature and social environment (Harms, E. 1938).

Throughout history, clothing has served to study human social traits. Used to determine gender, age, socioeconomic status, and ethnic group. It has the property of being the bearer of various social marks in a certain epoch (Tortora, P. G. 1998).

Color in clothing is one of the determinants of a social mark. Ethnic groups are characterized by a craving for certain colors, an advantage that has been found to be biologically fixed (Eysenck, H.J. 1941) And it is determined according to the Ecological Theory of Valence (EVT). According to this theory, the advantage of the color blue is determined by the fact that it is associated with the sky, clear water, and so on. The predominance of colors may also be due to the individual's living environment (Taylor, C., Clifford, A., & Franklin, A. 2013).

The sense of color and harmonious harmony, which in addition to the visual effect evokes a feeling of pleasure and comfort, depends on the high intelligence and refined taste of the individual or ethnos.

Ethnographic items as well as archaeological-historical, literary, and documentary sources, reliefs, stone stelae, and wall art have been used as sources when studying Georgian clothing diffused over various times and realms. The attire has been studied according to material, color, technique, patterns, regional affiliation, and functional purpose.

Giorgi Chitaia and Vera Bardavelidze have achieved much in the research of Georgian ethnography and ornaments, having studied the form, nomenclature, area of origin and distribution, and symbolic features of Khevsurian ornamentation during ethnographic field research in the 1950-70s. Clothing ornamentation is examined separately in the work *Khevsurian Ornamentation*.

Much effort had been put into a volume set of five books published by Giorgi Chitaia and the authors Paata Gugushvili, Ketevan Lomtadze, Mikheil Gegeshidze, Kote Grigolia, Ivane Gigineishvili, Vakhtang Japaridze, and Akaki Sokhadze - "Material Regarding the History of Handicrafts and Artisanry in Georgia". Ethnographic material regarding Georgian domestic textile production compiled and processed over the course of a decade has been included in the book. Some rich information concerning folk painting, the making of raw fabric, knitting, embroidering, and sewing has been preserved.

Methodology

Historical and ethnographic, comparative analytic, photographic, and material collection methods were used during research. Information preserved in the past was gathered with the aid of the historic method and the material acquired was analyzed through the use of knowledge gained in neighboring disciplines. The means for restoring a general picture reflecting the past were provided by the comparative analysis method

Results

The study of the issue from the men's sets of Georgian clothing revealed that three main colors dominate in Georgian clothing. These are: white, red and black. It is also known that Georgian folklore is saturated with these colors and each of them has its meaning and symbolic significance. According to the Ecological Theory of Valence (EVT), the longing of Georgian ethnic groups for these colors is biologically encoded in Georgian genetics, which first descended into the subconscious world, then manifested itself in worldview and identity, and took its place in material culture.

According to research conducted in the Georgian scientific space, white is associated with life, happiness and freedom and is considered a symbol of paradise. White is also a universal sign of purity and is also understood as a sign of death. Black is even darkness; Perceived as a symbol of death and hell. As for the color red, it is the color of life and at the same time it is the color of blood associated with death (khidasheli, M. 2010; ghonghadze, g. 2004: 278).

Discussion

The study of the issue from the men's sets in every region of Georgia, the chokha is sewn with four basic colors – black, gray, brown, and white. Men only wore a black dress and more rarely dark blue ones.

A black and blue chokha and chakura (a short tunic) (fig.1) were worn only in Machakhela Gorge. Two chokha-chakura outfits sewn from a coarse brown wool are kept at the Chkhutuneti Museum of Local History and there is one red outfit at the Kutaisi History Museum which supposedly must belong to the late 1930s.

Akhalukhs were sewn in various colors – black, white, blue, light brown, yellow, red, orange, as well as bi-colors (in Svaneti). All these colors were used in western Georgia, whereas only light brown, black, white, and blue were used in the east. With a few exceptions, black akhalukhs were widespread especially among the Tushetians and Pshavs in the mountains of eastern Georgia.

There is an almost analogous picture in women's clothing. The majority of dresses having girdles and frontispieces were black, white, brown, and gray, with black and white being the most dominant (fig.2).

Like Georgian dresses, black and white are most prominent on girdles, frontispieces, and flounce sleeves, with blue and dark red being comparatively less represented. Light blue, pink, and green are rarer. Light blue, dark red, red, and pink increase in clothing at the end of the 19th century, which must be connected to Georgia's new trade contacts forged with Russia and Europe. Out of the new colors, blue and dark red velvet was used, whereas for silk it was light blue, red, and pink. Apart from the fabrics noted in the Georgian manufacturing industry in the first decades of the 20th century, Russian-patterned silk with a thick-pile surface appears. Girdles and frontispieces sewn from this fabric were primarily worn by the wives of traders.

Waistcoats, pelerines, shirts, and blouses were sewn in red, burgundy, blue, and light brown.

Violet is prominent in the clothing of the Ingilos living in eastern Georgia violaceous (fig.3). Being of silk (q'anaozi) or cotton, they traditionally wore red shirts. Yellow also appears to have been used mostly in akhalukhs and waistcoats. In view of establishing Georgian colors, Ingilo stockings are of interest, in which it might be said national motifs and color combinations have been preserved to the end. When they were being woven, blue, orange, and yellow were used, with green and red being secondary colors.

In the clothing of the Tushetians (men and women) (fig.4, fig.5), Pshavs (men and women) (fig.6, fig.7), Zemo Rachvelians (women) (fig.8), and Svans¹ (women) (fig.9), black and blue were used with red, dark red, blue, and light brown as secondary colors.

A Tushetian woman's juba (a woollen dress) and ubiana were either blue or black with a colorful apron – burgundy, blue, or checked fabric in dark tones. The beaded collaret and headscarf were black. There were other colors shown on the muffs of the skirt, frontispiece, and sleeves in Tushetian clothing.

Pshavian clothing is also basically black and blue – a woman's chokha, upper and lower pieces, frontispiece, and apron were frequently black, rarely dark blue or an earthy red.

Comparatively more colors were used in Tushetian and Pshavian foot wear. The basic colors were white and black with a dominance of blue. The use of dark red and orange has also been confirmed.

In comparison to the mountains of eastern Georgia, the clothing of those living in the western mountains is far more colorful.

A Svan woman's blouse (zhibetani) and skirt (chubetani) are basically black, with the coats being light brown, a fiery orange, and a checkered raspberry color. Foot wear, leggings, belts, and shirts are also colorful. There is an interchange of red, raspberry, fiery orange, and silver gray with dark colors – black, gray, and brown.

There is an excess of dark colors in Racha as well as in Svaneti. The dress (k'aptara) of a woman from Zemo Racha is black, but the false sleeves are lined with brown, blue, or orange fabric. On the frontispiece there is an accretion of fabrics of the same colors shown, whereas in regard to shirt fronts, akhalukhs, and shirts, various colors were used – red, pink, orange, lilac, etc. A type of apron (peshtemali) was worn with dark colors, mostly red and gray.

The clothing of the Khevsurians, Acharians, and Laz is quite interesting in view of the abundance of colors.

There is a cautious game of abundant colors in Khevsurian attire. This harmony of colors is pleasant and soothing to the eye and is especially sensed in clothing from this region (Bardavelidze, V. Chitaia, G. 1939).

Like general Georgian attire, blue and black are dominant in Khevsurian clothing, with an earthy brown being rarely encountered on a man's tradition shirt (t'alavari), mostly in a collection from the 18th century.

There was a rule that Khevsurs strictly followed in combining colors. If they began a striped, colored tassel comprising a four-colored samirgvle (a right-angled stripe embroidered with wool thread) with a blue color, green, red, and black would be sewn onto it. If a samirgvle of a different color was attached, the arrangement of the primary colors would be set out differently. It is clear that this rule was followed for magical, apotropaic purposes. The wrapping of white, blue, and red into a burial shroud for a deceased person is a confirmation of this (Bardavelidze, V., Chitaia, G. 1939).

Women's clothing from Achara is also distinguished for its floridity. This is the only region where elements of clothing were sewn from colored fabric. Colors of red, raspberry, green, khaki,

¹ The ethnographic data about the svanian attire dominant colours is taken from the archive of Yevdokia Kozhevnikova (archive is kept in the Georgian National Museum). <https://dinakozhevnikova.ge/> Which under the title - *Unknown Archive Materials from the Georgian National Museum about the Life of Svaneti* - was carried out by the financial support of Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia [FR-19-16133].

burgundy, blue, and yellow alternate with each other. The attire of women from Zemo Achara might be said to be the only one in Georgian clothing where there is an abundant use of yellow. The plethora of vivid colors of Acharian clothing supposedly must be the result of intimate, obligatory contact with the Turkish world.

In relation to Acharian and Khevsurian clothing, colors are used comparatively less in Laz clothing. Like the Acharian style, not only are one or two colors used as the basic colors of the clothing, but a wide spectrum, such as violet, burgundy, blue, and green. Tones of dominant colors are used as secondary colors however.

An examination of the spectrum of colors for head coverings and footwear is also intriguing.

Among head coverings for men, the basic color of felt and fur hats is black. White, gray, and brown are comparatively less. Blue is also encountered alongside black in Kakhnetian hats.

Almost every color is used for bashlyks, whether it be black, white, blue, gray, brown, red, etc.

For women's head coverings, types of veils (lechaki, chikila) were white and sometimes a light cream color. Head scarves such as a mandili and a tavsak'ravi (a scarf covering the head gear) were black and more rarely blue. Only a baghdadi (a head scarf of patterned silk squares) and a tavsak'ravi were worn as colored head coverings in eastern Georgia.

Silk head coverings and pelerines, being more characteristic of western Georgian attire, were acceptable in white. Even in this case, head coverings from Achara and Lazeti are distinguished for their colorfulness.

In view of establishing Georgian colors, stockings from Ingilo are of interest, in which national motifs as well as colors have been perfectly preserved. Blue, orange, and yellow were used with green and red as secondary colors.

The basic colors of Tushetian and Pshavian footwear are white and black, with an abundance of blue and a use of dark red and orange.

Like clothing, Khevsurian and Acharian stockings and leggings are distinguished for their great colorfulness, with the colors used being identical to those for clothing.

Similarly to a chokha, felt and broadcloth leggings were sewn in black, white, orange, blue, and brown. Mostly simple, monotone leggings were worn, whereas Svanetian and Khevsurian leggings were ornamented with appliqué or embroidery patterns in different colors and shapes.

Garters are basically dark beige, with some in white and brown tones also being encountered.

Thick woolen stockings - the Tushetian chita and the Khevsurian tati - are colorful. Chitas are mostly woven in white and black colors, with secondary colors being those extant in the decor of Tushetian clothing. As for tatis, they are woven in the colors of Khevsurian embroidery and adorned with beads and buttons like the clothing.

Without a doubt, black, white, and red are the dominant colors in Georgian attire, whereas orange, green, blue, etc. have a secondary function.

Georgian clothes made in three colors are colored by the decor, which was created with tones of harmoniously matched dyes of embroidered or sewn ornaments with gold being dominant. In clerical vestments this color symbolically embodies the Son of God and eternal life (Lursmanashvili, L. 2009; Lursmanashvili, L. 2011).

The color spectrum of Georgian clothing was created from organic dyes selected through natural means. Common madder (*rubia tinctorum*) was used for a red color, with indigo for blue, green walnut rinds for a gold color, euphorbia and ragwort for yellow, sumach for orange, etc. [mshkhi, 1982].

შესავალი

ტანსაცმლის ტარების წესი და კულტურა ერთი შეხედვით ყოველდღიური ჩვევაა, ამავდროულად იგი ცოცხალი ორგანიზმია, რომელიც იზადება, იზრდება, იხვეწება და მკვიდრდება ყოველდღიურობაში (Harms, E. 1938).

ტანსაცმლის დახვეწილი ფორმისა და ფერის განუწყვეტელი ძიება გარკვეულწილად იმაზე მიანიშნებს, რომ სხეულისათვის ტანსაცმელი გაცილებით მეტია, ვიდრე ყოველდღიური საფარი და თბოიზოლაციური. ადამიანისათვის ძალზედ მნიშვნელოვანია როგორი სამოსით შეიმოსება და როგორ მოხდენილად ატარებს იგი მას. ტანსაცმელი ადამიანისათვის სხეულის შემკულობაა, ისევე როგორც სამკაული, სვირინგი და სხვ. (Bliss, S. 1976).

ისტორიის მანძილზე ტანსაცმელი ემსახურება ადამიანის სოციალური ნიშნების კვლევას. გამოიყენება სქესის, ასაკის, სოციალურ-ეკონომიკური სტატუსისა და ეთნიკური ჯგუფის დადგენის განსასაზღვრად. მას აქვს თვისება, გარკვეულ ეპოქაში იყოს სხვადასხვა სოციალური ნიშნის მატარებელი (Tortora, P. G. 1998).

სამოსის ფორმა გარკვეულწილად დამოკიდებულია სქესის ეთნიკურ და რელიგიურ კუთვნილებაზე. იგი ადამიანის ფიზიკური ბუნებისა და სოციალური გარემოს გამოხატულებაა (Harms, E. 1938). ტანსაცმლის ფერი კი სოციალური ნიშნის ერთ-ერთი განმსაზღვრელია. ეთნიკური ჯგუფებისთვის დამახასიათებელია გარკვეული ფერებისადმი ლტოლვა, უპირატესობა, რომელიც როგორც დადგინდა, ბიოლოგიურად ფიქსირდება (Hurbert, A. 2010) და იგი ვალენტობის ეკოლოგიური თეორიის (EVT) მიხედვით დგინდება. აღნიშნული თეორიის თანახმად, ცისფერი ფერის უპირატესობა განისაზღვრება იმით, რომ იგი ასოცირდება ცასთან, სუფთა წყალთან და სხვ. ფერების უპირატესობა შესაძლოა გამოწვეული იყოს ასევე ინდივიდის საცხოვრებელი გარემოთი განპირობებული (Taylor. C., Clifford, A., & Franklin, A. 2013).

ფერთა შეგრძნება და ჰარმონიული შეხამება, რომელიც ვიზუალური ეფექტის გარდა სიამოვნებისა და კომფორტის განცდას იწვევს, დამოკიდებულია ინდივიდისა თუ ეთნოსის მაღალი ინტელექტუალობასა და დახვეწილ გემოვნებაზე.

სხვადასხვა დროსა და სივრცეში გავრცელებული ქართული სამოსის შესწავლისას წყარობად გამოყენებულია როგორც ეთნოგრაფიული ნივთიერი, ასევე არქეოლოგიურ-ისტორიული, ლიტერატურული, დოკუმენტური მასალები, რელიეფები, ქვა-სტელები და კედლის მხატვრობა. ტანსაცმელი შესწავლილია მასალის, ფერის, ტექნიკის, თარგის, რეგიონული კუთვნილებისა და ფუნქციური დანიშნულების მიხედვით.

ქართული ეთნოგრაფიისა და მათ შორის ქართული ორნამენტის კვლევაში დიდია გიორგი ჩიტაიასა და ვერა ბარდაველიძის დამსახურება, მათ XX საუკუნის 50-70-იან წლებში საველე-ეთნოგრაფიული კვლევა-ძიების საფუძველზე შეისწავლეს ხევსურული ორნამენტის ფორმა, სახელწოდება, წარმოშობა-გავრცელების არეალი და სიმბოლური მახასიათებლები. ნაშრომში „ხევსურული ორნამენტი“ ცალკეა განხილული სამოსის ორნამენტი.

დიდი შრომაა ჩადებული გიორგი ჩიტაიასა და ავტორთა _ პაატა გუგუშვილის, ქეთევან ლომთათიძის, მიხეილ გეგეშიძის, კოტე გრიგოლიას, ივანე გიგინეიშვილის, ვახტანგ ჯაფარიძის, აკაკი სოხაძის მიერ გამოცემულ ხუთტომეულში _ „მასალები საქართველოს შინამრეწველობისა და ხელოსნობის ისტორიისათვის“. წიგნში შეტანილია ათეულობით წლების განმავლობაში თავმოყრილი და დამუშავებული ეთნოგრაფიული მასალა ქართული

საოჯახო საფეიქრო მრეწველობის შესახებ. მდიდარი ინფორმაციაა დაცული ხალხური ღებვის, ქსოვილის ნედლეულის დამუშავების, ქსოვის, ქარგვისა და კერვის შესახებ.

მეთოდები

კვლევისას გამოყენებულია ისტორიულ და ეთნოგრაფიულ მეცნიერებაში აპრობირებული კვლევის მეთოდები, შედარებით-ანალიტიკური, ფოტოგრაფირებისა და მასალების შეგროვების მეთოდები. ისტორიული მეთოდის დახმარებით თავი მოვუყარეთ წარსულში დაცულ ცნობებს და მოპოვებული მასალა გავანალიზეთ მომიჯნავე მეცნიერებებში დაგროვებული ცოდნის გამოყენებით. შედარებითა ანალიტიკურმა მეთოდმა კი წარსულის ამსახველი საერთო სურათის აღდგენის საშუალება მოგვცა.

შედეგები

საკითხის შესწავლის შედეგად დადგინდა, რომ ქართველთა ჩაცმულობაში სამი ძირითადი ფერი დომინირებს. ესენია: თეთრი, წითელი და შავი. ცნობილია ასევე ისიც, რომ ქართული ფოლკლორი სწორედ აღნიშნული ფერებითაა გაჯერებული და თითოეულ მათგანს თავისი მნიშვნელობა და სიმბოლური დატვირთვა გააჩნია. ქართველ ეთნოსთა ამ ფერებისკენ ლტოლვა ვალენტობის ეკოლოგიური თეორიის (EVT) თანახმად ბიოლოგიურადაა კოდირებული ქართულ გენეტიკაში, რომელიც ჯერ ქვეცნობიერ სამყაროში დაილექა, შემდეგ კი მსოფლმხედველობასა და იდენტობაში გამოვლინდა და ადგილი მატერიალურ კულტურაშიც დაიმკვიდრა.

ქართულ სამეცნიერო სივრცეში ჩატარებული გამოკვლევების თანახმად, თეთრი ფერი სიცოცხლეს, ბედნიერებასა და თავისუფლებას უკავშირდება და სამოთხის სიმბოლოდ მიიჩნევა. თეთრი ასევე სიწმინდის უნივერსალური ნიშანია და პარალელურად სიკვდილის ნიშნადაც გაიაზრება. შავი კი სიბნელის, სიკვდილისა და ჯოჯოხეთის სიმბოლოადაა აღქმული. რაც შეეხება წითელ ფერს, იგი სიცოცხლის ფერია და ამავდროულად სიკვდილთან დაკავშირებული სისხლისფერიცაა (ხიდაშელი, მ. 2010: 455; ლონდაძე, გ. 2004:278).

დისკუსია

ქართული ჩაცმულობის სამამაკაცო კომპლექტებიდან ჩოხა საქართველოს ყველა რეგიონში ოთხი ძირითადი ფერისა იკერებოდა-შავი, ნაცრისფერი, ყავისფერი და თეთრი. სამამაკაცო კაბას კი მხოლოდ შავს ატარებდნენ, ძალზე იშვიათად-ლურჯს.

ჩოხა-ჩაქურას ძირითადად იცვამდნენ შავსა და ლურჯს (სურ. 1), მხოლოდ მაჭახლის ხეობაში, ჩხუტუნეთის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმშია დაცული ყავისფერი ჯვალოსგან ნაკერი ჩოხა-ჩაქურას ორი ერთეული და ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში ერთი წითელი კომპლექტი, რომელიც სავარაუდოდ, გვიანდელ, XX საუკუნის 30-იან წლებს უნდა განეკუთვნებოდეს.

ახალუხებს კერავდნენ სხვადასხვა ფერისას - შავს, თეთრს, ლურჯს, თამბაქოსფერს, ყვითელს, წითელს, ნარინჯისფერს, ასევე ორფერში. დასავლეთ საქართველოში მოიხმარდნენ ჩამოთვლილ ფერთაგან ყველას, ხოლო აღმოსავლეთში - თამბაქოსფერს, შავს, თეთრსა და

ლურჯს. აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში, განსაკუთრებით თუშებსა და ფშავლებში გავრცელებული იყო შავი ახალუხი, რამდენიმე გამონაკლისის გარდა.

თითქმის ანალოგიური სურათი გამოვლინდა ქალთა ჩაცმულობაში. ქართულ სარტყელ-გულისპირიან კაბათა უმრავლესობა შავი, თეთრი, ლურჯი, ყავისფერი და ნაცრისფერია, რომელთა შორის შავი და თეთრი ჭარბობს.

ქართული კაბის მსგავსად, სარტყელ-გულისპირებსა და ყურთმაჯებში კვლავ შავი და თეთრი ლიდერობს (სურ.2), შედარებით ნაკლებადაა წარმოდგენილი ლურჯი და შინდისფერი. უფრო ნაკლებია ცისფერი, იშვიათად ვარდისფერი და მწვანე. XIX საუკუნის მიწურულს ჩაცმულობაში მატულობს _ ცისფერი, შინდისფერი, წითელი და ვარდისფერი, რაც საქართველოს რუსეთთან და ევროპასთან დაწყებულ ახალ სავაჭრო კონტაქტებს უნდა უკავშირდებოდეს. ახალ ფერთაგან, ლურჯსა და შინდისფერ ხავერდს მოიხმარდნენ, ხოლო აბრეშუმს-ცისფერს, წითელსა და ვარდისფერს. XX საუკუნის პირველ ათწლეულებში, ქართულ მანუფაქტურულ წარმოებაში აღნიშნულ ქსოვილებს გარდა ჩნდება ხაოიანი ზედაპირის რუსული, სახიანი აბრეშუმი. ამ ქსოვილისგან ნაკერ სარტყელ-გულისპირებს ძირითადად ვაჭრის ცოლები ატარებდნენ.

ელეგებს, მოსასხამებს, პერანგებსა და ზედატანებს კერავდნენ წითელს, შინდისფერს, ლურჯსა და თამბაქოსფერს.

აღმოსავლეთ საქართველოში მცხოვრებ ინგილოთა სამოსში ჭარბობს იისფერი. პერანგს კი ტრადიციულად წითელს, ყანაოზისას ან ბამბისას ატარებდნენ (სურ. 3). გამოყენებული ჩანს ყვითელიც, უმეტესად ახალუხებსა და ელეგებში. ქართულ ფერთა დადგენის თვალსაზრისით, საინტერესოა ინგილოური წინდები, რომელშიც, შეიძლება ითქვას, ბოლომდეა შენარჩუნებული ეროვნული მოტივები და ფერთა შეხამება. მათი ქსოვისას გამოიყენებდნენ: ლურჯს, ნარინჯისფერს, ყვითელს, მწვანეს, წითელს, იისფერს, ყავისფერსა და სხვ.

თუშთა (ქალი, მამაკაცი) (სურ.4; სურ.5), ფშაველთა (ქალი, მამაკაცი) (სურ.6; სურ.7), ზემო რაჭველთა (ქალი) (სურ.8) და სვანთა² (ქალი) (სურ.9) ჩაცმულობაში გამოიყენებულა შავი და ლურჯი, დამხმარე ფერებად კი _ წითელი, ჟლოსფერი, ლურჯი და თამბაქოსფერი.

თუში ქალის ჯუბა და უბიანა ან ლურჯია ან შავი, წინსაფარი ფერადი - შინდისფერი, ლურჯი ან მუქი ტონალობის კუბოკრული. ფარაგა და მანდილი შავი. სხვა ფერები თუშურ სამოსში კალთის, გულისპირისა და სახელოს ქუროზეა მოცემული.

ფშაველთა სამოსიც ძირითადად შავი და ლურჯია - ქალის ჩოხა, ზედა და ქვედა ნაწილები, გულისპირი და წინსაფარი ხშირად შავია, იშვიათად მუქი ლურჯი ან თიხამიწისფერი წითელი.

შედარებით მეტი ფერია გამოყენებული თუშურ და ფშავურ ფეხსამოსში. ძირითადი ფერებია თეთრი და შავი, ჭარბობს ასევე ლურჯი, დადასტურდა მუქი წითლისა და ნარინჯისფერის გამოყენებაც.

აღმოსავლეთ საქართველოს მთასთან შედარებით, დასავლეთის მთის მცხოვრებთა ტანსაცმელი გაცილებით ფერადოვანია.

² The ethnographic data about the svanian attire dominant colours is taken from the archive of Yevdokia Kozhevnikova (archive is kept in the Georgian National Museum). <https://dinakozhevnikova.ge/> Which under the title - *Unknown Archive Materials from the Georgian National Museum about the Life of Svaneti* - was carried out by the financial support of Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia [FR-19-16133].

სვანი ქალის ზედატანი (ჭიბეტანი) და ქვედატანი (ჩუბეტანი) ძირითადად შავია, ქურთუკები კი თამბაქოსფერი, ცეცხლისფერი და კუბოკრული ჟოლოსფერი. ფერადოვანია ასევე ფეხსამოსი-პაჭიჭები, სარტყლები და პერანგები. მათში ერთმანეთს ცვლის წითელი, ჟოლოსფერი, ცეცხლისფერი და ლეგა-მუქი ფერები - შავი, ნაცრისფერი და ყავისფერი.

რაჭაში, ისევე როგორც სვანეთში, თალხი ფერები ჭარბობს. ზემო რაჭველი ქალის კაფთარა შავია, მაგრამ მისი ცრუ სახელოები დასარჩულებულია ყავისფერი, ლურჯი ან ნარინჯისფერი ქსოვილით, გულისპირზე ამავე ფერების ქსოვილის ჩანართებია მოცემული, ხოლო რაც შეეხება საგულე-ახალუხსა და პერანგს, ხმარობდნენ სხვადასხვა ფერისას - წითელს, ვარდისფერს, ნარინჯისფერს, იასამნისფერს და ა. შ. ფეშტემალს ატარებდნენ თალხი ფერებისას, უმეტესად ორ - წითელსა და ნაცრისფერს.

ფერთა სიუხვის თვალსაზრისით, მეტად საინტერესოა ხევსურთა, აჭარელთა და ლაზთა სამოსი.

ხევსურულ სამოსში უხვ ფერთა ფრთხილი თამაშია. ფერთა ეს გამა სასიამოვნოდ, უმტკივნეულოდ გჭრის თვალს. განსაკუთრებულად ეს, ბუდე ხევსურეთის ტანისამოსში იგრძნობა (ბარდაველიძე, ვ., ჩიტაია, გ. 1939).

ზოგადქართული სამოსის მსგავსად, ხევსურულში ლურჯი და შავი ფერი დომინირებს, იშვიათად ვხვდებით ტალავარში თიხამიწისფერს, უმეტესწილად XVIII საუკუნის კოლექციაში.

ფერთა შეხამებას თავისი წესი ჰქონდა, რომელსაც ხევსურები მკაცრად იცავდნენ. ოთხფერი სამირგვლესგან შემდგარ ქოქომონს თუ ლურჯი ფერით დაიწყებდნენ, მას მწვანეს, წითელსა და შავს მიაკერებდნენ. თუ სხვა ფერის სამირგვლეს მოაკერებდნენ, პირველად ფერთა წყობა სხვაგვარად განლაგდებოდა. აშკარაა, რომ ამ წესს მაგიურ-აპოთროპეული დანიშნულებით იცავდნენ. ამის დასტურია მიცვალებულის სამი - თეთრი, ლურჯი და წითელი ფერის სუდარაში გახვევა (ბარდაველიძე, ვ., ჩიტაია, გ. 1939).

ფერადოვნებითაა გამორჩეული აჭარელ ქალთა სამოსიც. ეს რეგიონი ერთადერთია, სადაც სამოსის ელემენტებს ფერადი ქსოვილისგან კერავდნენ. ერთმანეთს ენაცვლებიან წითელი, ჟოლოსფერი, მწვანე, ხაკისფერი, წითელი, შინდისფერი, ლურჯი და ყვითელი ფერები. ზემო აჭარელ ქალთა სამოსი, შეიძლება ითქვას, ერთადერთია ქართულ ჩაცმულობაში, რომელშიც ჭარბადაა გამოყენებული ყვითელი. აჭარული სამოსის კამკაშა ფერთა სიუხვე, სავარაუდოდ, თურქულ სამყაროსთან მჭიდრო იძულებითი კონტაქტის შედეგი უნდა იყოს.

ლაზურ სამოსში აჭარულთან და ხევსურულთან შედარებით ნაკლები ფერებია გამოყენებული. აქაც, აჭარულის მსგავსად, სამოსის ძირითად ფერებადაა გამოყენებული არა რომელიმე ერთი და ორი ფერი, არამედ ფართო სპექტრი, როგორცაა - იისფერი, შინდისფერი, ლურჯი და მწვანე. მეორეულ ფერებად კი დომინანტ ფერთა ტონებია გამოყენებული.

საინტერესოა თავსაბურავთა და ფეხსამოსთა ფერთა სპექტრის განხილვაც.

მამაკაცის თავსაბურავებიდან - ნაბდისა და ბეწვის ქუდეებში ძირითადი ფერი შავია, შედარებით ნაკლებია თეთრი, ნაცრისფერი და ყავისფერი. კახურ ქუდეებში შავის გვერდით ვხვდებით ლურჯსაც.

ყბალახებისთვის გამოყენებულია თითქმის ყველა ფერი. იქნება ეს შავი, თეთრი, ლურჯი, ნაცრისფერი, ყავისფერი, წითელი თუ სხვ.

ქალის თავსაბურავებიდან ლეჩაქი და ჩიქილა თეთრია, ზოგჯერ პირისფერი (ღია კრემისფერი). მანდილი და თავსაფარი-შავი, იშვიათად ლურჯი. ფერადს თავსაბურავად აღმოსავლეთ საქართველოში მხოლოდ ბაღდადსა და თავსაკრავებს ატარებდნენ.

აბრეშუმის თავსაფარ-მოსასხამები, რომლებიც უფრო დასავლურ-ქართულ ჩაცმულობისთვისაა დამახასიათებელი, მიღებული იყო თეთრი ფერის. თავსაბურავთა ფერადოვნებით, ამ შემთხვევაშიც აჭარულ-ლაზური გამოირჩევა.

ქართულ ფერთა დადგენის თვალსაზრისით, საინტერესოა ინგილოური წინდები, რომელშიც სრულყოფილადაა შემონახული როგორც ეროვნული მოტივები, ასევე ფერები. გამოიყენებდნენ: ლურჯს, ნარინჯისფერს, ყვითელს, მწვანეს, წითელს, იისფერს, ყავისფერს და სხვ.

თუშურ და ფშაურ ფეხსამოსში ძირითადი ფერი თეთრი და შავია, ჭარბობს ლურჯი, გამოყენებულია მუქი წითელი და ნარინჯისფერი.

ხევსურული და აჭარული წინდა-პაჭიჭები სამოსის მსგავსად მეტი ფერადოვნებით გამოირჩევა, გამოყენებული ფერები სამოსის ფერთა იდენტურია.

ტოლისა და მაუდის პაჭიჭებს ჩოხის მსგავსად, შავს, თეთრს, ნაცრისფერს, ლურჯსა და ყავისფერს კერავდნენ. ძირითადად ეცვათ სადა, ერთფერი პაჭიჭები, ხოლო სვანურ და ხევსურულ პაჭიჭებს ამკობდნენ სხვა ფერისა და ფორმის აპლიკაციით (სვანური)³ ან ნაჭრელათი (ხევსურული).

ფეხსამოსიდან ჩახსაკრავები ძირითადად თიხამიწისფერია, ვხვდებით თეთრი და ყავისფერი ტონალობის ჩახსაკრავებსაც.

ნაქსოვი ფეხსაცმელები - თუშური ჩითა და ხევსურული თათები ფერადოვანია. ჩითა ნაქსოვია ძირითადად თეთრსა და შავ ფერში, მეორეულ ფერებად კი, თუშური სამოსის დეკორში არსებული ფერებია გამოყენებული, ხოლო თათები ხევსურული ნაჭრელის ფერებშია ნაქსოვი და სამოსის მსგავსად მძივ-ღილებითაა შემკული.

უდავოა, რომ ქართულ ჩაცმულობაში დომინანტი ფერები - თეთრი, წითელი და შავია, ხოლო ნარინჯისფერი, მწვანე, ლურჯი და ა.შ. მეორეული დატვირთვისაა.

სამ ფერში შესრულებულ ქართულ სამოსს ფერადოვნებას დეკორი აძლევს, რომელიც ნაქარგი ან ნაკერი ორნამენტების ჰარმონიულად შეხამებულ საღებავთა ტონალობებით იყო შექმნილი, ამ ტონალობებში ოქროსფერი ფერი პირველობს, რომელიც სასულიერო სამოსში სიმბოლოურად, ძე ღმრთისას და მარადიულ სიცოცხლეს განასახიერებს (ლურსმანაშვილი, ლ. . . 2009; ლურსმანაშვილი, ლ. . . 2011).

ქართული კოსტიუმის ფერთა გამა ბუნებრივი შერჩევის გზით მიღებული საღებავ-მცენარეებისგან შეიქმნა. წითელი ფერისთვის ენდროს იყენებდნენ, ლურჯისთვის ინდიგოს, ოქროსფერისთვის კაკლის წენგოს, ყვითლისთვის რძიანასა და თავყვითელა ბალახს, ნარინჯისფერისთვის თრიმლის ხეს და ა.შ. (მსშხი, 1982)

³ The ethnographic data about the svanian attire dominant colours is taken from the archive of Yevdokia Kozhevnikova (archive is kept in the Georgian National Museum). <https://dinakozhevnikova.ge/> Which under the title - *Unknown Archive Materials from the Georgian National Museum about the Life of Svaneti* - was carried out by the financial support of Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia [FR-19-16133].

გამოყენებული ლიტერატურა

- Harms, Ernst. (Sep., 1938). *The Psychology of Clothes. American Journal of Sociology.* vol. 44, No. 2.
Published By: The University of Chicago Press
- Harms, Ernst. (Sep., 1941). A CRITICAL AND EXPERIMENTAL STUDY OF COLOUR REFERENCES
University College, London, *England The American Journal of Psychology.* Vol. 54, No.3.
Pub. Published By: University of Illinois Press
- Hurlbert, A. (2010). Biological components of colour preference in infancy. *Developmental Science.*
13.346–354.
- Bliss, S. (1976). Significance of Clothes // *American Journal of Psychology.* NY, № 10 (2)
- Taylor, C., Clifford, A., Franklin, A. (2013). Color preferences are not universal. *Journal of
Experimental Psychology: General*, 142 (2), 1015-1027
- Tortora, Phyllis, G. (1998). *Survey of historic costume: a history of Western dress.* Internet Archive.
New York: Fairchild Publications.
- ბარდაველიძე, ვ., ჩიტაია, გ. (1939). *ქართული ხალხური ორნამენტი I. ხევისურული.*
თბილისი: სსრკ მეცნ. აკად. საქართ. ფილიალის გამომც. 1-132
- ლურსმანაშვილი, ლ. . . (2009). კოსტიუმის ფერთა ჰარმონიზაცია, სამეცნიერო-
ტექნიკური ჟურნალი „ტრანსპორტი და მანქანათმშენებლობა“, N2 (14).
(თანაავტ. მ. თურმანიძე, ნ. ფხაკაძე). თბილისი.
- ლურსმანაშვილი, ლ. . . (2011). ფერის აღქმა კოსტიუმში, სამეცნიერო ტექნიკური ჟურნალი
„ტრანსპორტი და მანქანათმშენებლობა“ N2 (21) (თანაავტ. მ.თურმანიძე).
თბილისი.
- ლონლაძე, გ. (2004). ფერთამეტყველება ქართულ შელოცვებში. *ქართველური მემკვიდრეობა.*
VIII. თბილისი.
- ხიდაშელი, მ. (2010). ფერის სიმბოლიკა მახლობელი აღმოსავლეთის ადრესამიწათმოქმედი
კულტურებსა და ქართულ ხალხურ კულტურაში,
საქართველოს ძველი კულტურის საკითხები, თბილისი. 454-474.
- მსუხი. (1982). *მასალები საქართველოს შინამრეწველობის და წვრილი ხელოსნობის
ისტორიისათვის.* ტ. II. ნაწ. II. ქსოვა, ღებვა, ქარგვა. თბილისი: „მეცნიერება“.

References

- Harms, Ernst. (Sep., 1938). *The Psychology of Clothes. American Journal of Sociology.* vol. 44, No. 2.
Published By: The University of Chicago Press
- Harms, Ernst. (Sep., 1941). A CRITICAL AND EXPERIMENTAL STUDY OF COLOUR REFERENCES
University College, London, *England The American Journal of Psychology.* Vol. 54, No.3.
Pub. Published By: University of Illinois Press
- Hurlbert, A. (2010). Biological components of colour preference in infancy. *Developmental Science,*
13, 346–354.
- Bliss, S. (1976). Significance of Clothes // *American Journal of Psychology.* NY, № 10 (2)
- Taylor, C., Clifford, A., Franklin, A. (2013). Color preferences are not universal. *Journal of
Experimental Psychology: General*, 142 (2), 1015-1027
- Tortora, Phyllis, G. (1998). *Survey of historic costume: a history of Western dress.* Internet Archive.
New York: Fairchild Publications.

- bardavelidze, v. chitaia g. (1939). *qarTuli khalkhuri ornamenti I. khevsuruli*. ssrk mecnierebata akademiissaqartvelos filialis gamomcemloba. [Georgian folk ornament. I. Khevsurian.] Tbilisi: Publishing house of the Georgian Branch of the USSR Academy of sciences.
- Ghonghadze, g. (2004): Pertametkveleba qartul shelocvebshi. *qartveluri memkvidreoba* VIII. [Coloring in Georgian prayers. Kartvelian heritage VIII]. Tbilisi.
- lursmanashvili, l. . . (2009). kostiumis ferta harmonizacia, samecniero teqnikiurnali “*transporti da manqanatmshenebloba*”, N2 (14) (tanaavtori turmanidze m. fkhakadze n.) [Harmonization of costume colors]. Tbilisi.
- lursmanashvili, l. . . (2011). feris agqma kostiumshi, samecniero teqnikiurnali “*transporti da manqanatmshenebloba*”N2 (21) (tanaavt. turmanidze m.) [Perception of color in a costume]. Tbilisi.
- khidasheli, m. (2010). feris simbolika maxlobeli aRmosavletis adresamicatmoqmedo kulturebsa da qartul khalkhur *kulturashi, saqartvelos dzveli kulturis sakitxebi*. [Color symbols in early farming culture of the near East and in Georgian folk culture]. Tbilisi.
- msshkhi (1982). *masalebi saqartvelos shinamretsvelobisa da tsvrili khelosnobis istoriisatvist. t. II. nawili II. qsova, gebva, qargva. gamomcemloba ‘metsniereba’*. [Materials for the history of Georgian domestic industry and small crafts.]. Tbilisi: Publishing house “Metsniereba”.

ილუსტრაციები

1. ჩოხა-ჩაკურა. აჭარელი მამაკაცის ჩაცმულობა
2. ქართლელ-კახელი ქალის ჩაცმულობა
3. ინგილო ქალის ჩაცმულობა
4. თუში მამაკაცის ჩაცმულობა
5. თუში ქალის ჩაცმულობა
6. ფშაველი მამაკაცის ჩაცმულობა
7. ფშაველი ქალის ჩაცმულობა
8. ზემო რაჭველი ქალის ჩაცმულობა
9. სვანი ქალის ჩაცმულობა

Illustrations

1. chokha and chakura. Acharian men’s clothing
2. Kartlian-Kakhetian women's clothing
3. Ingilo woman’s clothing
4. Tushetian men's clothing
5. Tushetian women's clothing
6. Pshavian men's clothing
7. Pshavian women's clothing
8. Upper Rachian woman’s clothing
9. Svanetian woman’s clothing

1

4

5

6

7

